

TARİH

TOPLUM VE İNANÇ

EDİTÖRLER

Dr. Kazım KARTAL, Dr. Fehminaz ÇABUK

YAZARLAR

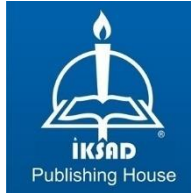
Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ

Dr. Öğr. Üyesi Hacı ÇOBAN

Dr. Öğr. Üyesi Ramazan GÜREL

Öğr. Gör. Dr. Murat KARATAŞ

Nuri ÖZTÜRK

Copyright © 2020 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
distributed or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or
mechanical methods, without the prior written permission of the publisher,
except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other
noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic
Development and Social
Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TURKEY TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.
Iksad Publications – 2020©

ISBN: 978-625-7897-40-2
Cover Design: İbrahim KAYA
June / 2020
Ankara / Turkey
Size = 16 x 24 cm

BÖLÜM 2

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE HEDEF KİTLEYE YÖNELİK BİR İLMİHAL ÖRNEĞİ: AHMET HAMDİ AKSEKİ’NİN “Köylüye Din Dersleri” ADLI KİTABINDA İNANÇ ÖĞRETİMİ

Dr. Öğr. Üyesi Ramazan GÜREL¹

¹ Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. E posta: ramazan.gurel@hotmail.com.

GİRİŞ

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e geçiş aşaması ve hemen devamındaki süreç, tarihimiz açısından önemli bir değişim ve dönüşüm dönemi olmuştur. Bu dönüşüme uyum sağlamak uzun ve bir o kadar da zorlu bir zaman diliminde gerçekleşmiştir. Başta siyaset olmak üzere, sosyal hayat, ekonomi, eğitim politikaları ve uygulamaları gibi kritik alanlarda bu çalkantılı halin etkileri derinden hissedilmiştir. Eğitim-öğretim bağlamında dönemin tartışılan konularından birisi de din eğitiminin mahiyeti ve keyfiyeti olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitim-öğretimdeki çift başlılığa son vermek hedefiyle kabul edilen Tevhid-i Tedrisat ile din eğitimi alanında eğitim-öğretim faaliyetleri yasa kapsamında teminat altına alınırken, ilerleyen yıllarda bu teminat negatif yönde gelişmiş ve din eğitimi/öğretimi uygulamaları devlet eliyle sekteye uğramıştır. Bu durum doğal olarak, din-devlet ilişkilerinde devletin dini tamamen kontrolüne alması sonucunu beraberinde getirmiştir. Hem örgün hem de yaygın din eğitimi uygulamaları da bu durumdan doğrudan etkilenmiş, Cumhuriyetin ilk yılları dinin ve din eğitiminin devlet tarafından yadsındığı dönemlere dönüşmüştür.² Örgün eğitim kurumlarında din eğitiminin ve din derslerinin konumu, haftalık ders saati sayıları, programlar ve din dersi kitaplarının içeriği, din öğretmeni ihtiyacı gibi konular daima gündeme gelmiş olsa da giderek daha olumsuz şartlara doğru giden bir süreç yaşanmıştır. Yaygın din eğitimi noktasında ise

² Vahapoğlu, Vahap & Güneş, Âdem. (2018). "1924'ten 1950'ye Din Eğitimi Etkileyen Unsurlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11 (60), 1320-1322.

hedef kitlelerin din eğitiminin nasıl olacağına yönelik meseleler zaman zaman dönemin aydınlarının fikir alış-verişlerine konu olarak güncelliğini korusa da bu dönemde konuyla ilgili devlet eliyle atılmış somut bir adımdan bahsetmek zordur. Her ne kadar Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yaygın din hizmetlerinin düzenlenmesi görevi devlet tarafından Diyanet İşleri Reisliği'ne tevdi edilmiş olsa da ilerleyen zamanlarda bu görevin sınırları iyice daraltılmış, Diyanet İşleri Reisliği'nin hareket alanı kısıtlanmıştır. Bütün bunlar, halkın din eğitimi ihtiyacının daha etkili ve doyurucu biçimde karşılanması konusunda yapılması gerekenleri sekteye uğratmış, yaygın din eğitimi konusunda çok önemli bir boşluğun doğmasına neden olmuştur.³ Bu süreçte, örgün ve yaygın din eğitimi uygulamalarına fikirleri ve eserleriyle katkı sunmaya çalışan bazı önemli isimler ön plana çıkmıştır. Bu isimlerden birisi de saltanat, meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerine tanıklık etmiş⁴, engin birikimiyle zamanının eğitim-öğretim ile ilgili sorunlarına duyarsız kalmamış olan Ahmet Hamdi Akseki olmuştur. Akseki, fikirleri ve kaleme aldığı eserleriyle yalnızca örgün din eğitimine değil yaygın din eğitimine de büyük hizmetlerde bulunmuştur. “*Din Dersleri*” adlı eseri ilkokullarda ders kitabı olarak okutulurken; örgün eğitimin dışında kalan kitlelere temel dini bilgileri ulaştırmaya yönelik olarak yazdığı eserler, döneminde büyük bir boşluğu doldurmuştur. “*Yavrularımıza Din Dersleri*”,

³ Zengin, Zeki Salih. (2011). “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Kur’an Kurslarının Kurulması ve Gelişimi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (2), 5.

⁴ Bolay, Süleyman Hayri. “Ahmet Hamdi Akseki”, *DİA*, İstanbul, 1991, c. 3, s. 294.

“Askere Din Dersleri” ve “Köylüye Din Dersleri” isimli kitaplar Akseki’nin, hedef kitlenin öğrenme özelliklerini dikkate alarak ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak yazdığı kıymetli çalışmalarıdır. “Köylüye Din Dersleri” adıyla 1928 yılında basılan kitabında Akseki, İslam’ın iman, ibadet ve ahlak esaslarına dair temel hususları uygun bir üslup ve sade bir dille ortaya koymuş; bu sayede örgün din eğitiminden istifade edemeyen halka İslam’ın kurucu prensiplerini ulaştırmaya çalışmıştır. Döneminde büyük bir ihtiyaca cevap vermesine rağmen eser, akademik anlamda pek ilgi görmemiş görünmektedir. Ahmet Hamdi Akseki, çeşitli yönleri ve eserleriyle birçok akademik araştırmaya konu olmuştur. Bu araştırmalardan bazıları Akseki’nin, “Köylüye Din Dersleri” isimli eserine ismen, bazıları da içerik olarak göndermeler yapmışlarsa da mezkur eser müstakil bir araştırmayla ele alınmamıştır. Buradan hareketle, bu çalışmamızda Akseki’nin ilgili eseri hem genel hususiyetleriyle tanıtılmaya çalışılacak hem de özellikle inanç öğretimi bağlamında incelenip değerlendirilecektir. Bu sayede, Cumhuriyetin ilk yıllarında yaygın din öğretimi ile ilgili yazılmış bir metnin günümüze taşınarak anlaşılmasına çalışılması hedeflenmiş olacaktır.

1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Yukarıda da değinildiği üzere Tevhid-i Tedrisat kanununun kabulüyle başlayan yeni dönemle birlikte ülkemizde örgün ve yaygın din eğitimi problemleri bir sürece girmiştir. Halkın din eğitimi ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak devlet eliyle zamanında ve etkili tedbirlerin alınmasının hiç gündeme gelmemesi, din eğitimi

uygulamalarının zafiyete uğramasına kapı aralamıştır. Bu buhranlı dönemi yaşayarak deneyimleyen Akseki, genel olarak toplumunun uğradığı sosyal ve kültürel değişiklikleri yakından takip etmiş, eser ve makalelerinde bu konuda isabetli teşhis ve tahlillerde bulunmuştur. Özel olarak ise, örgün ve yaygın din eğitiminde görülen sıkıntıları ortaya koyarak çözüm yolları aramış, bu amaçla pek çok çalışmaya aktif olarak katılmış, eserler telif etmiş, meseleler karşısında duyarlılıkla hareket etmiştir. Akseki'nin din eğitimi ile ilgili kaleme aldığı eserlerin en önemli özelliği, halkın uzun süre ihmal edilen dini bilgiler ihtiyacının karşılanmasında büyük hizmet görmüş olmalarıdır.⁵ Alışmamızın konusu olan “*Köylüye Din Dersleri*” kitabı da bu özelliği taşımaktadır.

Bu araştırmanın problemi, “*Köylüye Din Dersleri*” kitabında Ahmet Hamdi Akseki'nin ortaya koyduğu inanç öğretimini ana hatlarıyla belirleyip konuyla ilgili bazı tespitlerde bulunmak, ilgili kitabın dil, üslup ve anlatım özellikleri hakkında genel bir değerlendirme yapmaktır.

2. BULGULAR

- “*Köylüye Din Dersleri*” kitabının genel özellikleri,
- “*Köylüye Din Dersleri*” kitabında Allah'a iman öğretimi,
- “*Köylüye Din Dersleri*” kitabında Peygamber'e iman öğretimi,
- “*Köylüye Din Dersleri*” kitabında kitaplara iman öğretimi,
- “*Köylüye Din Dersleri*” kitabında meleklerle iman öğretimi,

⁵ Bolay, “Ahmet Hamdi Akseki”, s. 294.

- “Köylüye Din Dersleri” kitabında ahirete iman öğretimi,
- “Köylüye Din Dersleri” kitabında kadere iman öğretimi.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE SINIRLILIKLARI

Araştırma sürecinde verilerin toplanmasında doküman inceleme ve literatür taraması yöntemleri, verilerin değerlendirilmesinde ise içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman inceleme, araştırılması amaçlanan yazılı materyallerin analizinde kullanılmaktadır. Eğitim alanında ders programları, ders kitapları, yönergeler, okul içi yazışmalar, öğrenci-öğretmen el kitapları, öğretmen dosyaları gibi malzemeler bu yolla incelenebilmektedir.⁶ Literatür taraması yöntemi, var olan kaynak ve belgeleri inceleyerek ilgili verileri toplamaktır. Özellikle araştırma probleminin seçilerek anlaşılmasına yardımcı olur.⁷ İçerik analizinde ise, toplanan verileri açıklayabilecek çeşitli kavram ve içeriklere ulaşılmaya çalışılmaktadır. Bu analiz türünde öncelikle veriler kavramsallaştırılmakta ve ardından mantıklı bir düzene sokularak tema olarak gruplandırılmaktadır. Bu yolla metnin derinlemesine incelenmesi hedeflenmektedir.⁸

Araştırmanın ilk aşamasında konuyla ilgili literatür taraması yapılmış ardından Akseki'nin, Osmanlı Türkçesi ile yazdığı ve araştırmamıza konu olan “*Köylüye Din Dersleri*” isimli eser Türkçeye çevrilerek analiz edilmiştir. Bir sonraki aşamada ilgili literatür ve eser analizi

⁶ Yıldırım, Ali & Şimşek, Hasan. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 189-190.

⁷ Karasar, Niyazi. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 183.

⁸ Yıldırım - Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 242.

ışığında araştırmanın problemi, sınırlılıkları ve bulguları belirlenmiştir. Devamında içerik analizi yöntemiyle Köylüye Din Dersleri kitabının genel özellikleri ve inanç öğretimi hususunda öne çıkan vasıfları ile ilgili veriler elde edilmiştir. Verilerin kodlanması aşamasında da elde edilen veriler temalar halinde gruplandırılarak inanç öğretimi bağlamında değerlendirilmiştir. Araştırma, Akseki'nin "*Köylüye Din Dersleri*" isimli kitabı ile sınırlı olup ilgili kitabı genel özellikleri ve inanç öğretimi açısından incelemeyi hedeflemektedir. Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan eser 1928 yılında Âmidi Matbaası tarafından İstanbul'da bir kez basılmış olup incelememiz esnasında bu baskı esas alınmıştır.

4. İLGİLİ LİTERATÜR

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Akseki'nin *Köylüye Din Dersleri* kitabı şimdiye kadar müstakil bir akademik çalışmanın konusu olmamıştır. Bununla birlikte Akseki, başka özellikleri ve eserleri açısından birçok ilmi çalışmada ele alınmış ve incelenmiştir. Ayrıca ilki 2004 yılında Ankara'da, ikincisi ise 2013 yılında Antalya'da düzenlenen iki sempozyumda ağırlıklı olarak Akseki'nin din eğitim ve öğretimi konusundaki görüşleri ve faaliyetleri ele alınmıştır. Ancak ilgili sempozyumlarda konumuz olan *Köylüye Din Dersleri* isimli eser özel bir çalışma olarak ele alınmamıştır. *Köylüye Din Dersleri* isimli esere atıfta bulunan bazı akademik çalışmalar ise şu şekildedir:

•Ömer Özyılmaz'ın "Din Dersleri Öğretmeni Olarak Ahmet Hamdi Akseki", başlıklı sempozyum bildirisi: Ahmet Hamdi Akseki'nin *Köylüye Din Dersleri* kitabında hedef kitleyi gözetmesi ve onlara yönelik olarak kullandığı dil ve anlatım üslubu ile ilgili bilgiler içeren bildiri, 1994 yılında Antalya'da düzenlenen *Ahmet Hamdi Akseki Sempozyumu Bildiriler Kitabı*'nda yayımlanmıştır.

•Abdullah Kahraman'ın “Zor Zamanlarda Yapılabileceklerin En İyisini Yapan Bir İslam Âlimi: Ahmet Hamdi Akseki (1887-1951)” isimli makalesi: Akseki'nin ilmi kişiliği ve eserlerindeki iman-ibadet-ahlak ayrılmazlığına vurgu yapan bilgiler içeren makale, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*'nde yayımlanmıştır.

• Âlim Bayan'ın “Ahmet Hamdi Akseki'nin Eğitim Görüşleri ve Çocuklara Din Dersleri” isimli basılmamış Yüksek Lisans Tezi: Akseki'nin hayatı ve eserlerine dair bilgiler içeren tezde *Köylüye Din Dersleri* kitabı hakkında da malumata yer verilmiştir. Tez, 2010 yılında Marmara Üniversitesi'nde hazırlanmıştır.

• Süleyman Hayri Bolay'ın “Ahmet Hamdi Akseki” maddesi: Akseki'nin eserlerine dair tanıtıcı bilgilerin yer aldığı maddede *Köylüye Din Dersleri* kitabından da bahsedilmiştir.

5. AHMET HAMDİ AKSEKİ'NİN “KÖYLÜYE DİN DERSLERİ” İSİMLİ KİTABININ GENEL ÖZELLİKLERİ

Din eğitimi-öğretiminin genel olarak iyi bir seyir takip etmediği Cumhuriyet'in ilk yıllarında, özellikle halkın din öğretimi ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak kaleme alınan en önemli eser Akseki'nin “*Köylüye Din Dersleri*” kitabıdır. Söz konusu kitap, “ilmihal tarzı bir eser olması, belirli bir hedef kitleye yönelik olarak yazılmış olması, konularının planlanması, anlatım üslubu, dili ve içeriği” açısından kendine has özellikler taşımaktadır. Araştırmanın bu bölümünde Akseki'nin “*Köylüye Din Dersleri*” adlı eseri bu özellikleri çerçevesinde ana hatlarıyla incelenecektir.

5. 1. İlmihal Tarzı Bir Eser Oluşu

“*Köylüye Din Dersleri*” kitabı, değişik kesim ve durumdaki insanlara hitap edecek tarzda Cumhuriyet döneminde yazılan ilmihallere örnek olarak gösterilmiştir.⁹ Eserde yer verilen temaların içeriği ve sıralanışı dikkate alındığında bu tespit doğru görünmektedir. Nitekim eserin girişinde bizzat Akseki, kitabını kaleme alış sürecinden bahsederken daha önce askerler için yazdığı eseri bir “ilmihal” olarak nitelemiş, aynı vasıflara sahip bir kitabı da köylüler için yazacağını beyan etmiştir.¹⁰ Bu açıklamasıyla Akseki, köylülere yönelik telif edeceği

⁹ K. Arpaguş, Hatice. (2002/1). “Bir Telif Türü Olarak İlmihal Tarihî Geçmişi ve Fonksiyonu”, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22, 40.

¹⁰ Akseki, Ahmet Hamdi. (1928). *Köylüye Din Dersleri*, İstanbul: Âmidî Matbaası, 2-3.

eserin ilmihal özellikleri taşıyacağını dolaylı olarak ifade etmiş olmaktadır.

İlmihal kitapları genel olarak inanç, ibadet ve ahlâk konularına yer vermekle birlikte günün ihtiyaçlarına göre hacimlerini biraz daha genişleterek siyer ve bazı muamelât konuları üzerinde de durmaktadır.¹¹ Akseki'nin kitabı da sırasıyla inanç, ibadet ve ahlak ile ilgili konuları ele almasıyla ilmihal tarzını takip etmiş görünmektedir.¹² Kitabının girişinde yer alan müellife ait şu ifadeler durumu daha net bir şekilde ortaya koymaktadır: *“Bu kitapta, Müslümanlığın itikat ve ibadet bahislerini oldukça sade bir lisan ile anlatmaya çalıştım. Halka Allah'ını, peygamberini, kitabını, abdest ve namazını, oruç ve zekâtını anlatırken bunlardaki dünyevi maksatları, içtimai sebepleri, ahlaki gayeleri de daima göz önünde bulundurdum. Bir Müslüman için dünyada herkesten ziyade çalışıp ilerlemenin, insanlara faydalı olmanın, hiçbir kimseye hiçbir surette zararlı olmamanın, ahlaken en yüksek mertebelere çıkmaya çalışmanın dini bir vazife olduğunu her fırsatta izah ettim. Kader ve tevekkül gibi birtakım kimselerce yanlış anlaşılmış meseleleri olduğu gibi göstermeye, Müslümanlığın talim verdiği metin itikadı, ulvi ibadetleri, yüksek ahlaki mümkün olduğu kadar köylünün anlayacağı bir lisan ile yazdım.”*¹³ Görüldüğü üzere Akseki, kitabını yazarken gözettiği hususları eserinin girişinde sıralamış; İslam'ın temel inanç esasları ve ibadetlerini anlatırken ahlaki ilkeleri göz ardı etmediğini özellikle

¹¹ K. Arpaguş, “Bir Telif Türü Olarak İlmihal Tarihi Geçmiş ve Fonksiyonu”, 27.

¹² Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 6-16.

¹³ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 3.

vurgulamıştır. Böylece o, eserinde ele aldığı konuları, ilmihal kitaplarında yer verilen tarza uygun olarak iman, ibadet ve ahlak başlıklarıyla muhataplarına aktarmıştır.

Gelenekselleşen ilmihal kültürünün, dini bilgilere ulaşma ve gündelik hayatta karşılaşılan problemlerin çözümünü kolaylaştırma vazifesini üstlenme açısından büyük fonksiyonları olduğu kabul edilmektedir. Bu amacın teminine matuf olan bu gelenek, dini bilgilerin toplum vasatına yayılmasını, çeşitli hayat standartlarına sahip kitlelerin bu bilgilere kolayca ulaşmasını ve yaşantılarını tanzimini sağlamaktadır.¹⁴ İlmihal türü eserlerin bu özellikleri Akseki'nin kitabı için de büyük oranda söz konusudur. Eserini yazma sebeplerinden birini de halkın her kademesine mensup insanların dini bilgilere rahatça ulaşmasını sağlamak olarak ortaya koyan Akseki, bu hususta eserin girişinde şu ifadelerle yer vermiştir: *“Bu kitaptan sadece köylüler değil başkaları da istifade edecektir. Aynı zamanda bu kitap vaazlar ve hutbeler için de bir rehber olacaktır. Vaizler kürsülerde, hatipler minberlerde, köy imamları ve köy muallimleri de müsait vakitlerde bu dersleri ahaliye anlatırlarsa herhalde onlara hem dinini hem de dünyasını sahih bir surette öğretmiş olacaklardır.”*¹⁵ Eserini, dini bilgilere rahat ve kolayca ulaşma hususunda hayatın her alanı için bir rehber olarak görmekle Akseki, ilmihal tarzı eserlerin yazılmasında gözetilen hedeflerin farkındalığıyla hareket etmiş görünmektedir.

¹⁴ K. Arpaguş, “Bir Telif Türü Olarak İlmihal Tarihi Geçmişi ve Fonksiyonu”, 43.

¹⁵ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 4.

5. 2. Belirli Bir Hedef Kitleye Yönelik Olarak Yazılmış Bir Eser Oluşu

Eğitim-öğretim faaliyetlerinde belirli bir hedef kitleye yönelik uygulamalara sıklıkla rastlanır. Aynı zamanda bir iletişim süreci olan ve karşılıklı etkileşime dayanan bir olguyu ifade eden eğitim-öğretim, bu yönüyle hedef kitleyi temel özellikleri açısından iyi tanımayı gerekli kılmaktadır. Bu gereklilik, eğitim-öğretimde “muhabata görelilik” ilkesi olarak adlandırılmaktadır. Bu ilkeye göre insanlar zihinsel, fiziksel, çevresel, kültürel ve duygusal açılardan farklılık arz eder.¹⁶ Öğrenme-öğretme süreçlerinde bu farklılıkların dikkate alınmaması verimli ve etkili bir uygulamadan uzak kalınmasını beraberinde getirebilir. Bu doğrultuda muhabata görelilik ilkesi bağlamında hedef kitlenin öğrenme özellikleri bilmek; ilgi, ihtiyaç ve beklentilerini dikkate almak; seviyelerine uygun bir dil, konu ve anlatım üslubu seçmek gibi hususlar işin başında büyük önem arz etmektedir.

Akseki'nin “*Köylüye Din Dersleri*” isimli kitabının özelliklerinden biri de, kitabın belirli bir hedef kitlenin ihtiyaçları doğrultusunda yazılmış olmasıdır. Kitabını yazmaya karar verme süreci hakkında Akseki'nin, giriş bölümünde yer verdiği şu ifadeler bu durumun en net göstergesidir: “*Askere Din Dersleri kitabını yazdığım esnada köyden askere gelen neferler çoğunlukla pek cahildiler. Memleketinden bütün manasıyla cahil gelen bir nefer, asker ocağında bir taraftan pek*

¹⁶ Küçükahmet, Leyla. (2001). *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, Ankara: Nobel Yayınları.

mukaddes bir vazife olan askerliğini yaparken, diğer taraftan da bir mektep hayatı geçirerek ve bu kutsi mektepte hem dinini hem de dünyasını öğrenecektir... Köylerden askere gelenlerin böyle bir kitaba ihtiyacı olunca köylünün de ihtiyacı olduğunda şüphe kalır mı? Hep biliriz ki bugün köylünün elinde kendisine dinini sevdirecek, dinin sadece ahiret hayatı için değil dünya hayatı ve saadeti için, dünyada insanca yaşamak için tükenmez bir kuvvet kaynağı olduğunu anlatacak maalesef bir kitabı yoktur. Askere din dersleri kitabını gören bazı zevattan, müftü efendilerden, vaizlerden o zaman birçok mektuplar almıştım. Bunlar köylü için de bir kitap yazmamı rica ediyorlardı. Köylünün de böyle bir din kitabına ihtiyacı olduğundan bahsediyorlardı. Esasen köylünün bu husustaki ihtiyacını ben yakından bildiğim cihette o zaman köylü için de bir ders kitabı yazmaya karar vermiş ve yazmıştım. Köylüye Din Dersleri namını alan kitabı inayeti Hak ile şimdi neşrediyorum.”¹⁷ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Akseki, Köylüye Din Dersleri kitabını en başından köylülerin ihtiyaçlarına göre şekillendirmiş, hedef kitleye yönelik bir metin kaleme almıştır.

5. 3. Konularının Planlanması

Kitapta bulunan konuların planlanması, ilmihal kitaplarıyla benzer özellikler gösterir. Akseki kitabında ilk olarak iman ile ilgili bahisleri incelemiş, ardından ibadet konularına yer vermiştir. Son bölümlerde ise bazı ahlaki faziletler ile günahlara ve kötü hasletlere temas etmiştir. Aslında inanç-ibadet-ahlak ayrılmazlığı Akseki'nin

¹⁷ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 2-3.

eserlerinin neredeyse tamamında öne çıkan bir vurgudur. İnsanlık için dinin gerekliliği üzerinde ısrarla duran ve bunu gerekli akli ve nakli delillerle izah ve ispat eden Akseki, dinin esaslarının insanlara en güzel şekilde anlatılması, öğretilmesi ve kabul ettirilmesini düşüncesinin merkezine almış, ömrünü bu yola vakfetmiştir.¹⁸ Bu amaçla kaleme aldığı eserlerden biri olan *Köylüye Din Dersleri* adlı kitabının konularını planlarken de Akseki, inanç-ibadet ve ahlak esaslarının güzel ve mukni bir üslupla izahı, bu üç esas arasında ayrılmaz bir ilişkinin bulunduğu vurgusunu öncelemiş, diğer eserlerinde öne çıkan bu anlayış ve yaklaşımı mezkur kitabında da devam ettirmiştir. Ele aldığı konuların her birini “ders” başlığı altında müstakil bölüm olarak sunan Akseki, kitabındaki konu başlıklarını birinci dersten kırk beşinci derse olacak şekilde tasarlamıştır.¹⁹

5. 4. Anlatım Üslubu ve Dili

Akseki, *Köylüye Din Dersleri* kitabında halka yönelik olarak İslam’ın temel esaslarını aktarırken sade ve akıcı bir dil kullanmaya özen göstermiş, hedef kitlenin anlayış seviyesini yakalamaya gayret etmiştir. Kitabın genelinde tercih edilen anlatım dilinin en bariz özelliği, okuyucu kitlesinin mübtedi (İslam’ı öğrenme hususunda henüz işin başında) olarak değerlendirilmiş olmasıdır.²⁰ Akseki,

¹⁸ Kahraman, Abdullah. (2005). “Zor Zamanlarda Yapılabileceklerin En İyisini Yapan Bir İslam Âlimi: Ahmet Hamdi Akseki (1887-1951)”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 6, 303.

¹⁹ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 6-16.

²⁰ Özyılmaz, Ömer. (1994). "Din Dersleri Öğretmeni Olarak Ahmet Hamdi Akseki", *Ahmet Hamdi Akseki Sempozyumu*, Antalya, 78-79.

eserini yazarken muhatabın anlayış seviyesini gözeterek bir dil kullandığını şöyle ifade etmiştir: “*Bu kitapta, Müslümanlığın itikat ve ibadet bahislerini oldukça sade bir lisan ile anlatmaya çalıştım (...)* *Kader ve tevekkül gibi birtakım kimselerce yanlış anlaşılmış meseleleri olduğu gibi göstermeye, Müslümanlığın talim verdiği metin itikadı, ulvi ibadetleri, yüksek ahlakı mümkün olduğu kadar köylünün anlayacağı bir lisan ile yazdım.*”²¹

Akseki'nin *Köylüye Din Dersleri* adlı eserinde, hedef kitlenin öğrenme düzeyi ve kültür seviyesini dikkate alan bir dil kullanımına dair örnek bölümler mevcuttur. Kitabın son dersi olan "Tam Bir Müslüman Nasıl Olmalıdır" konusu bu hususta güzel örneklerden birisidir. Konunun hemen girişinde Bakara Suresi 117. ayete değinen Akseki, kısa ve basit cümlelerle halkın anlayış düzeyine uygun bir dil kullanarak²² konuyu anlatmaya şu cümlelerle devam etmiştir: “*Bu ayet-i kerimeden anlaşılıyor ki, bir insan yalnız abdest almak, namaz kılmak, oruç tutmakla imanını kemale erdirmiş, tam Müslüman olmuş sayılmaz. Adımızın Ahmet, Mehmet olması, şöyle böyle, baştan savma namaz kılıyor olmamız bizi kurtarmaz. Kişinin tam ve mükemmel bir Müslüman olması için imanı sağlam, itikadı mükemmel olacak. İman edilecek şeylere adam akıllı inanacak. İbadetine hakkıyla müdavim olacak (.....) Daha sonra ahlaki ve içtimai vazifelerini de tamamıyla ifa edecek. Birlikte yaşadığı insanlara karşı mükellef olduğu vazifeleri yapacak.*”²³ Verilen metindeki anlatım, Akseki'nin eserlerinde

²¹ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 3.

²² Özyılmaz "Din Dersleri Öğretmeni Olarak Ahmet Hamdi Akseki", 78.

²³ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 360-362.

kullandığı üslup ve dilin hitap kitlesinin öğrenme özellikleri, ilgi, ihtiyaç, beklentilerine göre şekil aldığını göstermesi yanında onun, pedagoji esaslarına ne kadar hâkim olduğuna ve verdiği öneme de işaret etmektedir.²⁴

5. 5. İçeriği

Eserinin içeriğini ağırlıklı olarak iman ve ibadet konularına ayıran Akseki, bu konularla ilgili köylünün ihtiyacını kendi deneyiminden hareketle tespit etmiş ve aktaracağı bilgileri bu tespit doğrultusunda düzenlemiştir. Akseki eserine Fatıha suresi ve meali ile başlamıştır. Kur'an'ın da ilk suresi olması, namazlarda çok sık tekrar edilmesi ve muhtemelen halkın büyük kesimi tarafından biliniyor olması Akseki'nin bu sureyi mealiyle beraber kitabının başına koymasına sebep olmuş olabilir. Müellif ardından üç derste “Allah, Allah korkusu ve Allah'tan başkasına tapmanın şirk oluşu” konularını izah etmiş, devamında da “peygamber, din, İslam dini, Müslümanlığın temelleri, peygamberimizin ahlakı” üzerinde durmuştur.²⁵ Onuncu dersten itibaren inanç konularını ele almaya başlayan Akseki bu bölümlerde sırasıyla, “kitaplara iman, Kur'an-ı Kerim, meleklere iman, ahiret gününe iman, kabir azabı, kıyamet ne zaman kopacak, cennet-cehennem bu dünyada kazanılır, kadere iman, hasetlikten korunmak, tevekkül, Müslümanlıkta sa'y ve amelin ehemmiyeti” başlıklarına yer vermiştir.²⁶

²⁴ Kahraman, “Zor Zamanlarda Yapılabileceklerin En İyisini Yapan Bir İslam Âlimi: Ahmet Hamdi Akseki (1887-1951)”, 303.

²⁵ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 6-8.

²⁶ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 8-10.

Yirmi birinci ders ile ibadet konularına geçiş yapan Akseki, öncelikle teorik bir alt yapıya zemin hazırlayabilmek adına “mezhep ve mezhep imamları, mükellef ve mükellef insanların işleri, İslam’ın şartları ve ibadetler” başlıklı konuları vermeyi uygun görmüştür.²⁷ Ardından sırasıyla “abdest, gusül abdesti, teyemmüm, namaz, cemaatle kılınan namazın fazileti, Cuma namazı, bayram namazı, teravih namazı, temizlik, oruç, misafir, zekât ve hac” gibi bazı temel ibadetleri ve bu ibadetlerle ilintili birtakım meseleleri tanıtıcı bilgiler vermiştir.²⁸ Kitabının son konularını farklı hususlara hasreden müellif, bu bölümlerde de “kandil geceleri, vatan müdafaası, içki ve kumar belası, hırsızlığın ve adam öldürmenin cezası, eksik ölçenler, noksan tartanlar, öksüzlere yardım” gibi sıradan halkın hayat akışı içerisinde tecrübe edebileceği ve cevabını bilmek isteyeceği konulara ayırmıştır.²⁹ Bu tasnif, Akseki’nin kitabını içerik olarak tasarlarken de hedef kitleyi (köylüleri) merkeze aldığını gösteren bir başka örnektir.

6. AHMET HAMDİ AKSEKİ’NİN “KÖYLÜYE DİN DERSLERİ” İSİMLİ KİTABINDA İNANÇ ÖĞRETİMİ

İnanç öğretimi, ibadet, ahlak ve değer öğretimi ile birlikte din öğretiminin temel alanlarından birini oluşturur. İnanma duygusunun insanda fitraten var olduğu ve inancın tutum, bilgi, kanaat ve imanı içine alacak şekilde daha genel bir anlamı ifade ettiği³⁰

²⁷ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 11.

²⁸ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 12-15.

²⁹ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 15-16.

³⁰ Gürel, Ramazan. (2019). “Ömür Boyu Gelişim Teorileri Bağlamında Orta Yetişkinlik Dönemi İnanç Gelişimi ve Eğitimi”, *6. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı*, Elazığ: Asos Yayınları, 180.

düşünüldüğünde bu duyguyu doğru eğitip yönlendirebilmenin insan için önemi daha belirgin hale gelmektedir. Bu önemine binaen gerek örgün din eğitimi kurumlarında verilen din dersleri müfredatlarında gerekse yaygın din öğretiminde başta Kur'an kursları olmak üzere halka yönelik din eğitimi faaliyetlerinde ve yazılan eserlerde inanç öğretimi ile ilgili konular daima yer bulmuştur.

Cumhuriyetin erken dönemlerinde halkın inanç öğretimi ihtiyacına cevap verebilmek adına kaleme alınan bir eser olan Akseki'nin *Köylüye Din Dersleri* isimli kitabı, yaygın din eğitimi anlamında ve İslam'ın temel inanç esaslarını halka benimsetme noktasında dikkate değer bir metindir. Akseki, halka inanç konularının öğretilmesi noktasında kitabının bazı hususiyetlerine şöyle işaret etmiştir: “*Bu kitapta, Müslümanlığın itikat ve ibadet bahislerini oldukça sade bir lisan ile anlatmaya çalıştım. Halka Allah'ını, peygamberini, kitabını, abdest ve namazını, oruç ve zekâtını anlatırken bunlardaki dünyevi maksatları, içtimai sebepleri, ahlaki gayeleri de daima göz önünde bulundurdum. (...) Kader ve tevekkül gibi birtakım kimselerce yanlış anlaşılmuş meseleleri olduğu gibi göstermeye, Müslümanlığın talim verdiği metin itikadı, ulvi ibadetleri, yüksek ahlaki mümkün olduğu kadar köylünün anlayacağı bir lisan ile yazdım.*”³¹ Akseki, bu sözlerine bağlı kalarak kitabında inanç öğretimine konu olacak başlıkları sırasıyla ele almıştır. Araştırmamızın bu bölümünde Akseki'nin *Köylüye Din Dersleri* kitabında yer alan inanç öğretimi ile ilgili bölümler içerik olarak değerlendirilecektir.

³¹ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 3.

6.1. Allah İnancı Öğretimi

Kitabının ilk üç dersini Allah inancının öğretimi ile ilgili konulara ayıran Akseki, birinci ders için “Allah Celle Celâlühü”; ikinci ders için “Allah Sevgisi ve Allah Korkusu”; üçüncü ders için de “Allah’tan Başkasına İbadet Şirkidir” başlıklarını kullanmıştır.³² Birinci derste Allah kavramını anlatırken Akseki’nin ilk hareket noktası, Allah’ın yaratma kudreti hakkında hedef kitleyi bilgilendirmek olmuştur. Bu yaklaşımını desteklemek adına konuya girişi, içerik olarak Allah’ın yaratma özelliğini çarpıcı örneklerle sunan Bakara suresinin 117. ayeti ve mealiyle yapan Akseki, devamında şu ifadelerle konuyu aktarmayı sürdürmüştür: *“İnsanlara düşen ilk vazife Allah-ü Teâlâ hazretlerini tanımak ve ona ibadet etmektir. Çünkü dünyayı ve dünyadaki her şeyi, denizleri, suları, yerleri, gökleri, dağları, taşları, otları, ağaçları, kurtları, kuşları, hayvanları, insanları hâsılı her ne varsa hepsini yok iken var eden yalnız Allah-ü Teâlâ hazretleridir. Ulu Tanrımız bizleri yaratmış, beslemiş, büyütmüş ve bize birçok nimetler vermiştir. Bizi yaratan, bize akıl, fikir, göz, kulak, el, ayak veren yalnız odur. Ondan başka yaratan yoktur.”*³³

Allah inancı öğretimi konusunda Akseki’nin kitabının birinci dersinin odaklandığı diğer temel nokta Allah’ın birliği (tevhit) konusudur. Bu hususta Akseki, Allah’ın eşinin, ortağının, çocuğunun olmadığı, doğmadığı ve doğurulmadığı vurgusunu özellikle öne çıkarmıştır. Devam eden satırlarda ise Allah’ın sıfatlarını ve diğer özelliklerini

³² Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 6.

³³ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 4.

detaylı bir şekilde açıklayan Akseki, muhataplarına yüce Allah'ı bütün yönleriyle tanıtmıştır. “Allah’ın hiçbir şeye muhtaç olmaması, her şeyi bilmesi, görmesi, dilediğini dilediği şekilde yapması, her şeye gücünün yetmesi, her yaptığında bir hikmetin olması, varlığının sonradan olmayıp ezeli ve ebedi olması” gibi özellikleriyle Allah’ı köylülere tanıtan Akseki, bu özelliklere olduğu gibi iman edilmesinin gerekliliğini de ısrarla hatırlatmış³⁴ ve anlatımını şu sözlerle sürdürmüştür: “İşte Allah-ü Teâlâ hazretlerini böylece bilmeli ve ona hürmet ve tazimde kusur etmemeli, ona ibadet ve kulluk etmeyi cana minnet bilmelidir. Onun her dediğini tutmalı, her verdiği razi olup şükretmelidir. İnsanoğlunun en birinci vazifesi işte budur.”³⁵ Bu ifadelerin ardından Akseki, “izah” başlığı altında uzun bir bölüme yer vermiş, burada Allah inancı konusunda hedef kitlenin anlayış seviyesine uygun, ikna edici, düşünceleri harekete geçirici, detaylı bir anlatımla konuyu zihinlerde iyice yerleştirmeyi hedeflemiştir.³⁶ Bu bölümde öne çıkan en çarpıcı nokta, Akseki’nin anlattıklarını gerçek hayattan köylünün bildiği örneklerle zenginleştirerek sunmuş olmasıdır. Allah’ı temel özellikleriyle tanıtarak anlatmanın en iyi yollarından biri olan onu eserlerinden hareketle tanıtmaya gayreti, Akseki’nin kitabının bu satırlarında çok net göze çarpmaktadır.

İkinci derste inanç öğretimi bağlamında Akseki, Allah sevgisi ve Allah korkusu konularını beraber ele almıştır. İlgili konuları anlatmaya başlamadan hemen önce “*Hikmetin başı Allah*

³⁴ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 5.

³⁵ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 6.

³⁶ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 6-16.

korkusudur”³⁷ hadis-i şerifine yer veren Akseki, her iyiliğin kaynağında Allah sevgisi ve korkusunun bulunduğunu, gönlünde bu duyguları barındıran kişilerden kötülük sadır olmayacağını ifade eder. Buna karşılık gönlünde Allah korkusu taşımayan kişilerin de yeryüzünün en fena ve şerli kimseleri olduklarını hatırlatır. Ardından, tıpkı birinci derste olduğu gibi, “izah” başlığı altında geniş bir bölüme yer veren Akseki, bu kısımda kalbinden Allah sevgisi ve korkusunu çıkararak kişilerin günahlara ve hatalara yönelme hususunda nasıl fütursuzca hareket edebileceklerini örneklerle ortaya koymuştur. Bölümün sonunda da Allah’ı sevmenin aynı zamanda peygamberi sevmek ve ona itaat etmek anlamına geldiğini açıkça ortaya koyan Akseki, anlattıklarını Âl-i İmran suresi 31. ayet ve mealiyle de desteklemiştir.³⁸

Kitabın üçüncü dersi “Allah’tan başkasına ibadet şirktir” konusunu ele almakta ve Fatıha suresi 5. ayet ve Nisa suresi 116. ayetinin mealleriyle başlamaktadır.³⁹ Bu bölümde Akseki, Allah’ın bütün özellikleri ile eşsiz ve tek olduğunu öne çıkaran bir anlatıma ağırlık verirken bunun aynı zamanda iman edilmesi gereken bir esas oluşunu da sık sık hatırlatmaktadır. Dolayısıyla kulluğun sadece ona olacağı, aksi en ufak bir davranışın şirk ve küfür olacağı, dualara icabet edecek tek merciin o olduğu, bu bölümde özellikle vurgulanır. Duanın kabulünde sebeplere sarılmanın öncelikli şart olduğunu net bir dille

³⁷ Acluni, Ebü'l-Fida İsmail b. Muhammed. (2012). *Keşfü'l-Hafa ve Müzili'l-İlbas Amma İstehere Mine'l-ehadis ala Elsineti'n-nas*, Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, I, 507.

³⁸ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 18-21.

³⁹ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 22.

ifade eden Akseki, bölümün sonunda yer verdiği “izah” başlığı altında bu konuyu uzun bir şekilde ve örneklerle açıklamıştır.⁴⁰

Akseki'nin, Allah'a dua etme meselesini izah ederken gözettiği hedef kitlenin özelliklerini dikkate alarak gündelik hayattan örneklerle konuyu açıklığa kavuşturduğu görülür. Bu hususta ilgili bölümde Akseki, türbeler, mezarlar ve şeyhlerle ilgili çarpıcı ifadeler kullanmış; köylülerin anlayışlarını, ihtiyaç ve beklentileri dikkate alarak şu anlatıma yer vermiştir: *“İslam dininde ibadet yalnız Allah' olur. Dua ve niyaz yalnız Allah'a edilir. Dünya ve ahirete ait istenecek şey de yalnız Allah'tan istenir. Allah'ın gösterdiği sebeplere yapışılarak istenir. Sebebine yapışmadıkça ne diri ne ölü, ne canlı ne cansız, ne mezar ne türbe, Allah'tan başka hiçbir şeyden fayda yoktur. Allah'ın birliğine inanmış, dini bütün bir Müslüman, taşlardan, ağaçlardan, mezarlardan ve türbelerden kendisi için bir fayda beklemez. Yani dünya ve ahirete ait bir işinin olması için gidip de bunlara yüzünü gözünü sürmez. (...) Mezarlara ve türbelere giderse sadece orada yatan mümin kardeşlerine dua etmek, onlara Allah'tan mağfiret istemek, onlardan ibret almak ve ahireti hatırlamak için gider. (...) Öyle falanın türbesine gidip orada namaz kılmak, ona yüzünü, gözünü sürmek, türbe kapılarına, pencerelerine ve ulu ağaçlara bez bağlamak ve onlardan bir fayda beklemek gibi şeyler Müslümanlıkta yoktur.⁴¹ (...) Dünyada sebepsiz hiçbir şey olmaz. Tarlaya sabanı koşup tohumu atmadıkça ekin olmaz. Bunun için ne yapsan boştur, faydasızdır. On beş türbeye gitsen, otuz şeyhin elini*

⁴⁰ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 25-31.

⁴¹ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 23-24.

eteğini öpsen yine boştur. (...) Eğer maksat tekke şeyhlerini yahut da türbelerde yatanları büyük tanımak ve kendisi ile Allah arasına onları vasıta yapmak, onların şefaatçi olmalarını istemek ise bu da neticede putperestlikten başka bir şey değildir. (...) Şu halde Allah'ı bırakıp da şeyh namını almış birtakım kimselere gitmek, türbelerin eşliğini öpmek, işi onlardan beklemek şirk olmaz da ne olur?''⁴²

Akseki'nin bu ifadeleri, yaşadığı dönemde dinin esaslarını tam olarak ya da hiç bilmeyen bazı insanların dua konusunda hala türbe, mezarlık gibi mekânlardan ve şeyhlerden medet ummaya devam ettikleri hissiyatını uyandırmaktadır. Eğitimci kimliği vasıtasıyla muhataplarının doğru Allah inancına sahip olma ile ilgili problemlerini başarılı bir gözlemlerle tespit eden Akseki, bu gözlemlerini kitabına da yansıtmiş ve yanlışı göstererek doğruyu öğretmeyi hedeflemiş görünmektedir.

Köylüye Din Dersleri kitabında Allah inancı öğretimi ile ilgili konular teorik olarak yukarıda ifade edilen hususları içermektedir. İlgili bölüm inanç öğretimi açısından şu şekilde değerlendirilebilir: Köylüye yönelik olarak telif edilen bir kitabın muhatap kitlesinin yetişkinler olduğu düşünüldüğünde, inanç öğretimi açısından Akseki'nin kitabının birinci dersinde Allah inancı öğretiminin, onun yaratma özelliği gibi en önde gelen ve ayırt edici vasıflarından biri hakkında bilgilendirmeyle başlaması kanaatimizce isabetli bir yaklaşımdır. Zira inanılacak varlığı en bariz ve bilinen özellikleriyle anlatmaya başlamak, yetişkinlerin zihinlerinde anlatılanların yerleşmesi, kalıcı

⁴² Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 27-31.

olması ve mevcut bilgileriyle kaynaşabilmesi adına önemlidir. Ayrıca yaratma gibi insana acizliğini hissettirebilecek bir özellikten hareketle Allah'ı anlatmaya başlamak, daha işin başında ona olan saygı ve bağlanma duygusunu kuvvetlendirecek bir durumdur. Muhatapların, Allah'ın her şeyi yaratmasına bağlı olarak evrendeki düzen ve işleyiş hakkında düşünmeye sevk edilmesi; düzen ve düzenleyici, yaratan ve yaratılan arasında kurulacak ilişki ile de⁴³ Allah inancını daha kolay kavrayabilmeleri sağlanabilir. Bu nedenle Akseki, evrenin yaratılışına ve evrendeki düzene gönderme yapan birçok örneğe yer vermiştir.

Kitabın ikinci dersi Allah sevgisi ve Allah korkusu olguları üzerine temellendirilmiş olup Akseki, muhataplarına Allah inancını öğretirken insanın temel duygularından olan sevgi ve korku motifini kullanmayı hedeflemiştir. Allah inancı öğretiminde gerek çocuklarda gerekse yetişkinlerde öncelikle dikkat edilmesi gereken hususlardan birisinin, sevgi ve bağlanma duygularının iyi kullanmak olduğu ifade edilmiştir.⁴⁴ Bu doğrultuda Allah inancı öğretiminde bireylerin duygu dünyalarını geliştirmek, onlarda sevgi, merhamet, empati, koruma, gözetme, yardımlaşma gibi faziletlerin yerleşmesine olanak sunmak; diğer yandan bu duyguları inançları ile ilişkilendirmelerine ve temellendirmelerine yardımcı olmak gibi hususlar büyük önem taşır.⁴⁵ Öte yandan Allah korkusu olgusu da Allah inancı öğretiminde ve bu

⁴³ Polat, Mizrap & Tekin, İshak. (2015). "Allah İnancının Öğretimine İlişkin Etkinlik Örneklerinin İncelenmesi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II, 234.

⁴⁴ Polat, & Tekin. "Allah İnancının Öğretimine İlişkin Etkinlik Örneklerinin İncelenmesi", 232.

⁴⁵ Polat, & Tekin. "Allah İnancının Öğretimine İlişkin Etkinlik Örneklerinin İncelenmesi", 232.

inancın bireylerde sağlam bir temele oturmasında önemli bir motivasyon kaynağıdır. Nitekim insanların, Allah korkusunu şahsiyetlerine mâl etmekle söz, eylem ve davranışlarının Allah'a gizli kalmayacağını düşünerek olumsuz davranışları terk edebileceği ifade edilmiştir. Böylece Allah korkusu, bireylerdeki vicdanın olumlu bir şekilde gelişmesine yardımcı olması yanında Allah'a saygı ve bağlılığın artmasına da imkân taniyacağı için güçlü bir Allah inancının da tohumlarını atacaktır.⁴⁶ Bu bağlamda sevgi ve korku duygularından hareketle gerçekleştirilecek bir Allah inancı öğretiminin yetişkinler üzerinde başarılı etkiler göstermesi muhtemeldir. Akseki, *Köylüye Din Dersleri* kitabında Allah inancı öğretimi yaparken sevgi ve korku motiflerinden sıklıkla istifade ederek köylülerin Allah'ı yalnızca bilgi düzeyinde değil duyguları ile de tanımlarını amaçlamıştır.

Allah inancı öğretimi açısından kitabın üçüncü dersi incelendiğinde ağırlıklı olarak yanlış düşünceleri düzeltme tarzında bir anlatım metodu takip edildiği görülür. Yaşamı boyunca bir birey, Allah tasavvurunun oluşması ve yerleşmesi sürecinde doğru-yanlış birçok bilgiye muhatap olabilir. Edinilen yanlış bilgiler, inanca dönüşüp kalıplaşmış yargılar ve sabiteler haline gelince bu bilgilerin değiştirilmesi oldukça güç hale gelir. Bu nedenle Allah inancı öğretiminde verilen bilgilerin güvenilirliği çok önemlidir. Akseki, kitabının üçüncü dersinde tevhit inancı konusunda toplumun geneli için problem olarak telakki ettiği şirk konusunu sağlam bilgiler ve aktüel örneklerle anlatmış, yanlış bilgi ve algıları derinlemesine etüt

⁴⁶ Ay, Mehmet Emin. (2011). *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?* (27. Baskı), İstanbul: Timaş Yayınları, 136.

ederek köylünün zihninde doğru bir Allah tasavvurunun oluşmasına zemin hazırlamıştır. Ayrıca Akseki'nin gerek kitabının genelinde gerekse Allah inancı öğretimi ile ilgili bölümlerinde ayetlerin Türkçe meallerine yer vermesi de hedef kitle açısından yerinde bir uygulama olmuştur. Zira köylünün, ayetin lafzını okuyup anlayacak kadar Arapça bilgisi olmayabilir. Akseki, bu ihtimali de yadsımamış ve anlatımını mealler üzerinden devam ettirmiştir.

6. 2. Peygamber İnancı Öğretimi

Akseki kitabında, İslam'ın inanç esaslarından ikincisi olan peygamberlere iman konusunu “peygamber” başlığıyla ve dördüncü ders olarak Allah inancından sonra ele almıştır. Konunun girişinde, her ümmete peygamber gönderildiği mesajını öne çıkararak Nahl suresi 36. ayeti ve mealini zikreden müellif, anlatımına ilk olarak peygamber kavramının tanımıyla başlamıştır. Akseki peygamber kavramını şöyle tanımlamıştır: *“Allah-ü Teâlâ hazretlerinin emirlerini ve kanunlarını kullarına bildiren büyük zatlara peygamber denir.”*⁴⁷ Müteakip satırlarda peygamberlerin belli başlı özelliklerini ele alan Akseki, “peygamberlerin Allah ile kullar arasında elçi olma, bizim gibi insanlar olma, kötü hasletlerden uzak olup günah işlememe, akıllı ve uyanık kimseler olma, daima doğru sözlü olma, Allah'tan aldıkları mesajı gizlemeden ve bu mesaja bir ekleme yapmadan bize tam olarak ulaştırma” gibi vasıflara sahip olduklarını ortaya koymuştur.⁴⁸ Peygamberliğin çalışmakla elde edilemeyecek Allah vergisi bir

⁴⁷ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 33.

⁴⁸ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 34.

makam olduğuna işaret eden Akseki, bu konuyu ikna edici bir üslupla köylülere şöyle aktarmıştır: “Allah-ü Teâlâ hazretleri peygamberliğe kimlerin layık olduğunu en iyi bildiği için insanların içinden onları seçmiş ve o büyük mansıbı layık olanlara vermiştir. (...) İnsan çalışmakla dünyada her şeye sahip olabilir, her mansıbı ele geçirebilir. Ama kabil değil peygamber olamaz. O bir Allah vergisidir. Allah onu kime dilerse ona verir.”⁴⁹

Bu derste ikinci olarak ele alınan konu, peygamberlerin sayısı meselesidir. Akseki bu bölümde de çok detaya girmeden hedef kitlenin ihtiyacı olduğunu düşündüğü bilgileri önceleyip kitabına almıştır. İlk peygamberin Hz. Âdem (as), son peygamberin de Hz. Muhammed (as) olduğu bilgisine yer veren Akseki, her ümmete peygamber gönderildiğini, bunlardan bir kısmını Allah’ın bildirmesiyle bildiğimizi, bir kısmını ise hiç bilmediğimizi hatırlatmıştır. Peygamberlerin sayısını yalnızca Allah’ın bildiğine işaret eden müellif, Kur’an’da adı geçen peygamberlerin isimlerini sıralayarak kitabın hedef kitesinin bu konudaki bilgi eksikliği ve merakını da gidermiştir.⁵⁰ Peygamberlere inanmanın gereği olan hususların da altını çizen Akseki, “Allah’tan getirdikleri şeylere iman etmenin, emirlerini tutup yasakladıklarından kaçınmanın, kendilerini sevmenin, rızalarını talep etmenin, isimleri anıldığında onlara salat-ü

⁴⁹ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 34.

⁵⁰ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 35.

selam getirmenin” bu iman kapsamında benimsememiz gereken esaslar olduğunu ortaya koymuştur.⁵¹

Kitabın tamamında olduğu gibi, peygamberlik konusunun son bölümünde de “izah” başlığı altında anlatılanların genel bir tekrarına yer verilmiştir. Akseki bu bölümde, “peygamber kimdir, insan çalışmakla peygamber olabilir mi, peygamberlerden günah sudur etmez, kaç peygamber gelmiştir” başlıkları altında daha önce anlattığı konuların biraz daha kapsamlı bir tekrarına yer vermiştir.⁵²

Köylüye Din Dersleri kitabında peygamber inancı öğretimi ile ilgili konulara dair teorik anlatım ve içerik dikkate alındığında ilgili bölüm inanç öğretimi açısından şu şekilde değerlendirilebilir: Akseki konuya peygamber kavramının tanımıyla başlayarak öncelikle bu olgunun kavramsal düzeyde ve sağlam bir bilgi olarak hedef kitlenin zihninde yerleşmesini sağlamıştır. Zira öğrenme ve bilginin etkili kullanımı, bilginin hafızaya iyi ve düzenli bir biçimde yerleştirilmesine bağlıdır.⁵³ Duyular aracılığıyla alınan bilgiler, zihinde iyice konumlandırılıp değerlendirilerek anlamlı öğrenmelere zemin hazırlar. Kavramları tanımlarından hareketle öğretme çabası bu süreci kolaylaştıran bir unsurdur. Akseki'nin konuya peygamber kavramının tanımıyla giriş yapması bu manada isabetli ve yerinde bir uygulama olmuştur. Konunun devamında peygamberlerin somut özellikleri ile anlatılması da pedagojik bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

⁵¹ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 36.

⁵² Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 40.

⁵³ Korukçu, Âdem. (2008). “Din Öğretiminde Kavram Haritası Kullanımı”, *AÜİFD*, (49/1), 313.

Peygamberler tarihte yaşamış, örneklikleri çağları aşmış, bütün insanlık için ortak değerlerdir. Dolayısıyla yetişkin hedef kitle için peygamberlerin somut özelliklerinden hareketle anlatılması, onları tanıma, örnek alma, rol model olarak taklit etme noktasında yetişkinlerin elini güçlendirecek bir anlatım tarzı olarak görülebilir. Özellikle peygamberlerin sahip olduğu üstün ahlaki meziyetlerden hareketle yapılacak bir peygamber inancı öğretimi, muhatapların onlara benzeme çabalarını teşvik edici bir unsur olabilir. Akseki kitabında hem peygamberlerin genel vasıflarına hem de sahip oldukları faziletli hallere dair anlatımlara yer vererek köylüye peygamberlik kavramını saygı, sevgi ve inanma örgüsü içerisinde anlatma gayretinde olmuştur.

Kitapta ele alınan “peygamberlerin sayısı, ilk ve son peygamber, Kur’an’da adı geçen peygamberler” gibi konular ilk bakışta detaylı bilgiler gibi görünse de kitabın köylülere yönelik olarak kaleme alındığı düşünüldüğünde kanaatimizce bu bilgilere yer verilmesi doğrudur. Zira hedef kitle içerisinde bu bilgileri ilk kez öğrenecekler yer alabilir. Bu manada konuyu belirli oranda bilenler için bir tekrar gibi görünse de mübtedi (yeni başlayan) konumunda olanlar için bu bilgilere kitapta yer verilmesi elzem bir durumdur. Akseki, peygamberlik ile ilgili genel bilgileri sıralarken hiçbir hususun eksik kalmasını istememiş, işi olurlarına bırakmamıştır. Hedef kitlenin anlayış seviyesini de bu doğrultuda en alt seviye olacak şekilde düşünmüş, konunun içeriğini bu minval üzere oluşturmuştur.

6. 3. İlahi Kitap İnancı Öğretimi

“Allah’ın Kitaplarına İman” başlığıyla eserinin onuncu dersini ilahi kitap inancı öğretimine ayıran Akseki, diğer bölümlerde yaptığı gibi bu bölümdeki anlatımına da konuyla ilgili bir ayet ve mealini vererek giriş yapmıştır. Peygamberlere, insanlar arasında adaleti ayakta tutmaları için kitaplar ve açık deliller verildiğini beyan eden Hadid suresi 25. ayet, mealıyla birlikte bu bölümün girişinde yer almıştır. Ardından Akseki, Müslümanlığın üçüncü temelini Allah-ü Teâlâ hazretlerinin kitaplarına inanmak olduğuna dikkat çekerek bu iman nasıl olacağını şu sözlerle açıklığa kavuşturmuştur: *“Müslümanlığın üçüncü temeli Allah-ü Teâlâ hazretlerinin kitaplarına inanmaktır. Biz Müslümanlar buna şöylece iman ederiz: Allah-ü Teâlâ hazretleri kelam sıfatıyla muttasıftır. Peygamberlerine söyler, onlar vasıtasıyla kullarına emirlerini ve nehiylerini gönderir. Allah-ü Teâlâ hazretleri kullarını irşat için peygamber irsal buyurmuştur. Onlar vasıtasıyla kullarına kitap göndermiş, kanunlar indirmiş, din ve şeriat öğretmiştir.”*⁵⁴

Konunun devamında Akseki, köylünün anlayacağı sade ve anlaşılır bir dil ve kısa cümlelerle anlatımını sürdürmüş, hedef kitlenin ihtiyacı odaklı bir sunumla konunun detaylarına çık fazla girmemiştir. Hangi peygambere hangi kitabın indirildiği, bütün peygamberlerin getirdiği mesajın hak olduğu ancak günümüze kadar bozulmadan gelen tek lahuti kitabın ve kanonik metnin Kur’an-ı Kerim olduğu vurgusu Akseki’nin dilinden konunun kalan bölümünde öne çıkan

⁵⁴ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 78-79.

hususlardır.⁵⁵ Günümüzde iman edilmesi gereken tek ilahi kitabın Kur'an-ı Kerim olduğunun ısrarla altını çizen Akseki, bölümün sonunda “izah” başlığı altında bütün anlattıklarının genişletilmiş bir tekrarına yer vermiştir.⁵⁶

İlahi kitap inancı konusu, İslam'ın inanç esasları içerisinde öğretimi kısmen daha kolay olan bir konudur. Bu konunun öğretimi sürecinde atılacak en önemli adım, konunun ayırt edici noktalarının hedef kitleye sahih bilgilere dayalı olarak anlatılmasıdır. Akseki, yetişkinlere yönelik kaleme aldığı *Köylüye Din Dersleri* kitabında ilahi kitapları tanıtıcı bilgilere yeterince yer vermiştir. Anlatımını sorular ve örneklerle daha anlaşılır ve hedef kitlenin seviyesine uygun bir hale getiren müellif, diğer peygamberler özelinde ilahi kitap inancı konusuyla alakalı bir yetişkin tarafından bilinmesi gereken hususlara değinmeyi de ihmal etmemiştir. Konunun sonundaki “izah” başlığı altında verilen ve anlatılanların detaylandırılmasını sağlayan bilgiler de köylülerin hem konuyu tekrar gözden geçirerek pekiştirmelerini sağlamış hem de konuya dair toplu bir bakış açısı geliştirmelerine yardımcı olmuştur.

6. 4. Melek İnancı Öğretimi

Köylüye Din Dersleri kitabında melek inancı konusu “Melâikeye İman” başlığıyla on ikinci ders olarak yer almıştır. Konuya her zaman olduğu gibi ilgili bir ayetin mealıyla giriş yapan Akseki, meleklerin bazı özelliklerini konu edinen Ra'd suresi 11. ayet ve mealini,

⁵⁵ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 79-80.

⁵⁶ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 80-82.

zihinleri anlatılacaklara hazırlamak üzere konunun girişinde zikretmiştir. Anlatımına meleklerle imanın önemini vurgulayarak başlayan Akseki, bu hususta şu ifadelerle yer vermiştir: “Müslümanlığın esaslarından biri de melâikeye iman etmektir. Meleklerle iman etmek farzdır. İman ve İslam dairesine girebilmek için Allah-ü Teâlâ hazretlerinin meleklerine inanmak ve onları kabul eylemek şarttır. Allah’ın, melekleri olduğuna iman etmeyenler Müslüman olamazlar.”⁵⁷ Devam eden bölümde meleklerin temel özelliklerini çok fazla ayrıntıya yer vermeden anlatan Akseki, melek inancı öğretimi konusunda köylüye ilk etapta lazım olduğunu düşündüğü malumatı aktarmıştır. Bu bağlamda “meleklerin masum olmaları, günah işlememeleri, Allah’a asi olmamaları, sürekli Allah’a ibadet etmeleri, her yerde olabilmeleri” gibi hususiyetler kitapta meleklerin özellikleri olarak tanıtılan bazı vasıflardır.⁵⁸

Köylüye Din Dersleri kitabında meleklerle ilgili tanıtıcı bilgiler yukarıdakilerle sınırlı değildir. Kitabın ilgili bölümünde meleklerin birçok çeşidinin olduğuna değinilmiş, insanın amellerini kaydetmek, kabirde sual sormak, ruhları kabzetmek, peygamberlere vahyi iletme gibi birbirinden farklı vazifeleri yerine getirdiklerine dikkat çekilmiştir.⁵⁹ Akseki, dört büyük meleğin adını ayrıca zikrederek⁶⁰ kitabın hedef kitlesi olan köylülere mevcut bilgilerini hatırlayıp tazeleme imkânı sunmuştur.

⁵⁷ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 90-91.

⁵⁸ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 91.

⁵⁹ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 91.

⁶⁰ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 92.

Anlatımına meleklerle imanın önemine vurgu yaparak başlayan Akseki, dersin son bölümlerinde aynı konuyu tekrar gündeme getirmiş; bu kez köylüye yönelik sade, basit ama etkili akli ve nakli delillere de yer vererek anlatımını zenginleştirmiştir. Müellifin, meleklerle imanın farklı gerekçeleri hakkında kitabında yer verdiği şu sözler, konunun mahiyetini biraz daha netleştiren ifadelerdir: *“Melekler her yerde buldukları halde biz onları göremiyoruz. Çünkü her şeyin vücudu kendine göre yaratılmıştır. Bizim gözümüz meleğin vücudunu görebilecek şekilde yaratılmamıştır. Bunun için biz gözlerimizle meleği göremeyiz. Göremiyoruz ama yine meleklerin olduğuna inanmak farzdır. Onlara iman ederiz. Çünkü Allah-ü Teâlâ hazretleri, Kur’an-ı Kerim’de meleklerin varlığını ve işlerini haber veriyor. Kur’an’ın her söylediği doğrudur. Bunun için meleğin varlığına iman ediyoruz. Sonra peygamberler de melâikeyi görmüş ve bize haber vermişlerdir. Peygamberler ise asla yalan söylemezler. Binaen aleyh bizim de onları kabul etmemiz vaciptir. Hem ne hacet! Gözlerimizle görmediğimiz yalnız melâike midir? Kendi ruhumuzu, kendi aklımızı bu gözlerimizle görüyor muyuz? Şimdi gözlerimizle görmüyoruz diye bunlara da inanmayacak mıyız? İşte melek de ruhumuz gibidir. Bu gözlerle görülmez fakat peygamber ve Kur’an-ı Kerim haber vermiş olduğu için biz melâikeye iman ederiz. Melekler vardır.”*⁶¹ Konunun sonunda yine “izah” başlığı altında Akseki, diğer derslerin sonunda olduğu gibi, melek inancı öğretimi konusunda

⁶¹ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 92-93.

değindiği bilgilerin biraz daha detaylı ve kapsamlı bir anlatımına yer vererek “Melâikeye İman” bölümünü bitirmiştir.⁶²

Akseki'nin kitabında yer verdiği anlatım ve bilgiler melek inancı öğretimi bağlamında değerlendirildiğinde řu tespitler yapılabilir: Soyut bir kavramın ve ona ait unsurların öğretilmesi esasına dayalı olan melek inancı öğretimi, hem çocuklar hem de yetişkinler açısından özel olarak dikkat edilmesi gereken bazı noktalara sahiptir. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim ve hadislerde meleklerle ilgili verilen bilgilerin yetişkinlerin anlayacağı düzeyde olması büyük avantajdır. Bu doğrultuda yetişkin hedef kitleye melek inancı öğretilirken atılması gereken ilk adım, seviyelerine göre bir dil ve anlatımla ayet ve hadislerdeki sahih bilgilerle onları buluşturmaktır. Akseki, *Köylüye Din Dersleri* kitabında tam anlamıyla bu metodu hayata geçirmiş görünmektedir.

Soyut konuları somutlaştırarak öğretmek her yaşta insan için öğrenmeyi kolaylaştıran bir faktördür. Bu amaçla anlatım esnasında doğru bilgileri esas almak, görünen, bilinen dünyadan örnekler vermek, öğrenilenlerin mukayesesine imkân tanıyacak sorularla muhatapların düşüncelerine rehberlik etmek önemli uygulamalardır. Akseki, melek inancı öğretimi ile ilgili bahisleri ele aldığı bölümde ayetlerden örnekler vererek ve peygamberlerin meleklerle iletişime geçmesine değinerek konuyu sağlam bilgilere dayandırarak anlatmıştır. Meleklerin gözle görülememesi hadisesini, gözle göremediğimiz halde varlığını inkâr edemeyeceğimiz akıl, ruh gibi

⁶² Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 93-97.

kavramlarla kıyas ederek bazı sorular eşliğinde ele alan Akseki, sunduğu bu akli delillerle mübtedi (yeni başlayan) konumunda olan yetişkinler olarak köylülerin anlatılanları mukayese yoluyla kavramasını kolaylaştırmıştır. Bölümün sonunda “izah” başlığı altında yer verilen kapsamlı bilgiler de konuyu toparlaması açısından önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

6. 5. Ahiret İnancı Öğretimi

İslam’ın inanç esaslarından bir diğeri olan ahiret inancı konusu, *Köylüye Din Dersleri* kitabında on üçüncü ders olarak “Ahiret Gününe İman” başlığıyla işlenmiştir. Anlatımın hemen öncesinde Akseki, ahiretin varlığını, ölümden sonra tekrar dirilmenin ve kıyametin mutlaka gerçekleşeceğini ortaya koyarken Hac suresi 6 ve 7. ayetler ve bu ayetlerin mealıyla istidlalde bulunmuştur. Konuya ahirete imanın önemi ile ilgili izahlarla giriş yapan Akseki, ahiret gününe inanmanın farz olduğunu, ahirete imanı olmayan kişinin Müslüman olamayacağını özellikle vurgulayarak anlatımını sürdürmüştür.⁶³ Ardından “dünya hayatının bir sonunun olduğu, ahiret gününün başlangıcı, kıyamet sahneleri, dünyadaki düzenin bozulması, insanların tekrar dirilmesi ve ahiretteki aşamalar” gibi hususlara sırasıyla temas eden Akseki, kısa cümleler ve sade bir anlatımla meseleleri izah etmiştir.⁶⁴ Akseki, ahiret inancı konusunu anlattığı bölümde kavramsal çerçeveye geniş kapsamlı yer vermeye özen göstermiş görünmektedir. Bu minval üzere o, hesap, mizan, haşır,

⁶³ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 98.

⁶⁴ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 99.

sırat, cennet, cehennem, amel defteri gibi ahiret aşamalarına dair bilinmesi gereken önemli kavramları hedef kitleye tanıtıcı, benimsetici ve öğretici bir yaklaşımı başarılı bir şekilde kitabına yansıtmıştır.⁶⁵

Yukarıda değindiğimiz teorik bilgilerin ardından Akseki, ahiret inancının içeriğini şu şekilde açıklamaktadır: “*Ahiret gününe iman demek, her şey gibi dünyanın da ömrünün biteceğine, ondan sonra dünyanın başka bir şekle gireceğine ve daha sonra insanları tekrar dirileceğine, haşır ve neşre, dünyada yaptıklarından dolayı insanların hesaba çekileceğine, amel defterlerinin verileceğine, sırat köprüsüne, mükâfat ve cezaya, cennet ve cehenneme, iyilerin cennete, kötülerin cehenneme gireceklerine inanmak demektir. Bunların hepsi ahiret günü olacak şeylerdir. Ahiret gününe inanmak demek bunların hepsine inanmak demektir. Bunların hepsini Kur’an-ı Kerim haber vermiştir. Peygamber efendimiz beyan buyurmuştur. Hepsi haktır ve olacaktır. (...) Buna da böylece itikat ederiz.*”⁶⁶ Bölümün sonunda yer verilen “izah” başlığı altındaki kapsamlı teorik bilgiler, ahiret inancı öğretimi sürecinde bilgi boyutu açısından hedef kitle için destekleyici bir mahiyet arz etmektedir.⁶⁷

Köylüye Din Dersleri kitabının ahiret inancı konusunu ele alan bölümü hakkında inanç öğretimi açısından şu tespitlerde bulunulabilir: Ahiret inancı temasının, İslam inanç esasları içerisinde diğer bazı inanç esaslarına göre hangi yaş seviyesinde olursa olsun öğretiminin daha zor olduğu muhakkaktır. Bu zorluk, konunun enstrümanlarının

⁶⁵ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 99.

⁶⁶ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 100-101.

⁶⁷ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 101-110.

haddi zatında görünmeyen âleme ait ve soyut nitelikte olmasındandır. Söz konusu zorluğu ortadan kaldırabilecek en etkili yöntem, ahiret halleri ve aşamaları ile ilintili konuları doğru ve net bilgiler eşliğinde ortaya koymak olarak kabul edilmiştir. Bu amaçla muhataplara ilk etapta ahirete taalluk eden konular hakkında doğru ve yeterli ön bilgilerin verilmesi büyük önem arz eder. Hedef kitlenin seviyesi ne olursa olsun ahiret inancı konusu anlatılırken fazla detaya girilmemelidir. Bu bağlamda dünya hayatının geçici yani sonlu oluşu ve belli süre zarfında adeta bir sınava hazırlanır gibi bu dünyada bulunmak zorunda olduğumuz, ecelimiz geldiğinde öleceğimiz, kıyametten sonra ise mutlaka tekrar dirileceğimiz vs. konuların kısaca anlatılması önerilmektedir.⁶⁸ Akseki'nin kitabında ahiret inancı öğretimi ile ilgili konuların anlatıldığı bölüm incelendiğinde müellifin, yukarıda anlatılan esaslara bağlı kaldığı görülmektedir. Akseki, insan için meçhul olan ve duyularımızla idrak edemediğimiz ahiret ahvalini anlayış seviyelerine uygun olarak ve detaya girmeden ana hatlarıyla köylüye başarılı bir şekilde takdim etmiştir. Üzerinde özellikle durulması gereken hususların özenle altını çizmiş olan Akseki, köylülere sağlam bir ahiret inancını kazandırma noktasında kitabının içeriğini son derece başarılı bir şekilde tasarlamıştır. Ayrıca yukarıda da değindiğimiz üzere müellif, ahiret inancı konusunu anlattığı bölümde kavramsal çerçeveye geniş kapsamlı yer vermeye özen göstermiş; “hesap, mizan, haşır, sırat, cennet, cehennem, amel defteri” gibi ahiret aşamalarına dair bilinmesi gereken önemli kavramları

⁶⁸ Öcal, Mustafa. (2003). “Ahiret İnancının Öğretiminde Yeni Bir Yöntem Önerisi”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi-11 Tartışmalı İlmî Toplantı Bildiriler Kitabı*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 322.

hedef kitleye tanıtıcı, benimsetici ve öğretici bir yaklaşımı başarılı bir şekilde kitabına yansıtmıştır.

Ahirete iman konusu, insanın özellik ve temayüllerine göre işlenirse özellikle davranış oluşturma ve davranışı dönüştürmede çok geniş imkânlar ve müspet sonuçlar doğurabilir. Zira ahiret inancı kuvvetlendikçe insanın iyilik, güzellik ve doğruluk istikametinde daha sağlam adımlarla yürümesi kuvvetle muhtemeldir.⁶⁹ Ahiret inancının kişinin davranışlarındaki etkisinin ve yönlendirici gücünün farkındalığıyla hareket eden Akseki, anlatımının içeriğinde sürekli olarak muhataplarını davranış odaklı uyarmış, yapıp etmelerimizin bir hesabının olacağı vurgusunu birkaç kez öne çıkarmıştır. Bu hususiyet, ahiret inancını muhataplara benimsetme konusunda *Köylüye Din Dersleri* kitabının olumlu özelliklerinden bir diğeridir.

6. 6. Kader İnancı Öğretimi

İslam inanç esaslarından sonuncusu olan kader inancı konusu *Köylüye Din Dersleri* kitabında “Kadere İman” başlığıyla on birinci ders olarak anlatılmıştır. Akseki, kitabın hedef kitlesi için konuyla ilgili genel bir hazırbulunuşluk hali oluşturabilmek adına Nisa suresi 78. ayet, Zümer suresi 62. ayet ve Kamer suresi 49. ayetleri mealleri ile birlikte zikretmiştir. Ardından konunun anlatımına geçiş yapan Akseki, Müslümanlığın önemli rükünlerinden birinin de kadere iman etmek olduğunu belirterek bu imanı şu ifadelerle tarif etmiştir: “*Kadere iman demek, Allah-ü Teâlâ hazretlerinin sonradan olacak şeylerin hepsini*

⁶⁹ Ayhan, Halis. (1997). *Din Eğitimi ve Öğretimi*, İstanbul: MÜİF Yayınları, 141.

ta ezelde yani onlar olmazdan sayısız zaman evvel bildiğine inanmak demektir. Allah her şeyi olmazdan evvel bilir ve olacaksa öylece takdir buyurur. Ve zamanı gelince bildiği gibi halk ve tekvin eder. Onun için hayır ve şer, iyi ve kötü, acı ve tatlı her ne varsa hepsi Allah'tandır. Hepsi Allah'ın bilmesi, dilemesi ve yaratmasıyla olmuştur. Her Müslüman buna böyle iman eder.”⁷⁰

Kader inancı öğretimi bağlamında Akseki'nin, *Köylüye Din Dersleri* kitabında üzerinde durduğu diğer konular ağırlıklı olarak Allah'ın bilmesi, yaratması, kulların eylemleri gibi hususlara yoğunlaşmaktadır. Buna göre kitabın ilgili bölümünde, Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğu, her şeyin onun için malum olduğu ve bir olay meydana gelmeden önce ezeli ilmiyle onu bildiği, Allah'ın insana akıl verdiği ve akıl vasıtasıyla onun iyi ile kötüyü birbirinden rahatlıkla ayırt edebileceği, insanın tercihlerinde ve fiillerinde hür olduğu vs. teorik bilgiler köylülere yalın ve basit bir anlatımla aktarılmıştır.⁷¹ Bölümün sonunda yer bulan “izah” başlığı altında da ders boyunca anlatılanların kapsamlı bir tekrarı yine yerini almıştır.⁷²

Kader inancı öğretimi çerçevesinden *Köylüye Din Dersleri* kitabında konunun ele alınışı ve anlatılanlar hakkında şu tespitler yapılabilir: Allah inancı, melek inancı ve ahiret inancı öğretiminde olduğu gibi kader inancı öğretimi de bazı zorlukları beraberinde taşımaktadır. Bu nedenle kader inancının öğretileceği kişilerin gelişim düzeylerini, anlama yeteneklerini, genel kültür ve dinî kültür bakımından alt

⁷⁰ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 134-135.

⁷¹ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 135.

⁷² Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 136-143.

yapılarını yeterince bilmek ve ona göre uygun anlatım yöntemini ve örnekleri seçmek çok önemlidir.⁷³ Bu bağlamda *Köylüye Din Dersleri* kitabının kader inancı bölümü incelendiğinde Akseki'nin, kitabının hedef kitlesinin öğrenme özelliklerini, anlayış seviyelerini çok iyi bildiğini, muhataplarını çok iyi tanıdığını bir kez daha gözlemlemek mümkündür. Anlatımını sade ve anlaşılır cümlelerle gerçekleştiren Akseki, konuların sunumunda da herhangi bir zihni karmaşıklığı mahal vermemek adına belirli bir tertibe riayet etmiştir. Buna göre öncelikle kader inancının detaylı bir tanımını yapmış, ardından konuyla ilintili diğer bahisleri ele almıştır. Bu sayede teorik bilgileri aktardığı kısımda hedef kitlenin herhangi bir zihni karışıklık yaşamamasının önüne geçen müellif, konunun ana hatlarıyla ilgili bilinmesi gereken bütün hususları da izah etmiştir. Buradan hareketle *Köylüye Din Dersleri* kitabında kader inancı öğretimi bağlamında hedef kitleye sunulan teorik bilgilerin yeterli olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Köylüye Din Dersleri kitabının “Kadere İman” bölümü, kader inancı öğretimi açısından dikkat çekici başka bir özelliğe de sahiptir. Akseki kader konusunu sürekli olarak “sorumluluk, çalışıp elde etme, tevekkül, Allah'tan ümit kesmeme”⁷⁴ gibi kavramlarla bağlantılı olarak aktarmaktadır. Böyle bir anlatım tarzı kader inancı konusunda yetişkin hedef kitlede zaman zaman görülebilecek kadere teslimiyet anlayışının önüne geçmeyi hedefler görünmektedir. Bireyin kendi

⁷³ Öcal, Mustafa. (2003). “Kader ve Kaza İnancının Öğretimi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/ 2, 47.

⁷⁴ Akseki, *Köylüye Din Dersleri*, 156, 166.

davranışlarından sorumlu olduğunu bilmesi, kendi kararlarını kendisinin verip bu kararların arkasında durma bilincini edinmesi kader inancı öğretimiyle amaçlanan önemli gayelerdendir. Akseki eserinde bu farkındalıkla hareket etmiş ve verdiği bilgilerle hedef kitleyi doğruya yönlendirmiştir.

SONUÇ

Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet politikalarına bağlı olarak din eğitimi ve öğretimi, örgün ve yaygın eğitimden kademeli olarak çıkarılmıştır. Böylesine kritik bir zaman diliminde, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerini deneyimleyen Ahmet Hamdi Akseki, eğitimci ve ilim adamı kimlikleriyle hedef kitleye yönelik olarak eserler kaleme almış, bu yolla büyük bir ihtiyaca cevap vermiştir. Bu eserlerin en önemlilerinden birisi de Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan *Köylüye Din Dersleri* kitabıdır. Yaşadığı dönemdeki köylü kesimin din öğretimi ihtiyacı gözetilerek yazılan eser, aynı zamanda yaygın din eğitimine yönelik bir faaliyet olarak da dikkat çeker.

Kitabında ele aldığı meseleleri ilmihal kitaplarındaki konuların işlenişine benzer tarzda tasarlayan Akseki, sırasıyla İslam'ın inanç, ibadet ve bazı ahlak esaslarını hedef kitleye yönelik uygun bir üslup, dil ve anlatımla ele almıştır. Başta Allah inancı olmak üzere, peygamber inancı, ilahi kitap inancı, melek inancı, ahiret inancı ve kader inancına dair meseleleri köylünün ihtiyaçlarını, öğrenme özelliklerini ve bilmeleri elzem konuları önceleyerek açıklamıştır. Şimdiye kadar müstakil bir akademik çalışmaya konu olmayan eserin

ilim dünyasına kazandırılması hem din eğitiminin yakın geçmişine ışık tutması yönüyle eğitim tarihimize hem de yaygın din öğretimi alanına önemli bir katkı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acluni, Ebü'l-Fida İsmail b. Muhammed. (2012). *Keşfü'l-Hafa ve Müzili'l-İlbas Amma İstehere Mine'l-ehadis ala Elsineti'n-nas*. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, I, 507.
- Akseki, Ahmet Hamdi. (1928). *Köyliye Din Dersleri*. İstanbul: Âmidî Matbaası.
- Ay, Mehmet Emin. (2011). *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?* (27. Baskı), İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ayhan, Halis. (1997). *Din Eğitimi ve Öğretimi*. İstanbul: MÜİF Yayınları.
- Bayan, Âlim. (2010). *Ahmet Hamdi Akseki'nin Eğitim Görüşleri ve Çocuklara Din Dersleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Bolay, Süleyman Hayri. (1991). "Ahmet Hamdi Akseki". *DİA*. İstanbul (3), 293-295.
- Gürel, Ramazan. (2019). "Ömür Boyu Gelişim Teorileri Bağlamında Orta Yetişkinlik Dönemi İnanç Gelişimi ve Eğitimi", *6. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı*. Gaziantep: Asos Yayınları, 177-191.
- K. Arpağuş, Hatice. (2002/1). "Bir Telif Türü Olarak İlmihal Tarihî Geçmiş ve Fonksiyonu", *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22, 25-56.
- Kahraman, Abdullah. (2005). "Zor Zamanlarda Yapılabileceklerin En İyisini Yapan Bir İslam Âlimi: Ahmet Hamdi Akseki (1887-1951)", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* (6), 297-312.
- Karasar, Niyazi. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Küçükahmet, Leyla. (2001). *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Korukçu, Âdem. (2008). "Din Öğretiminde Kavram Haritası Kullanımı", *AÜİFD* (49/1), 311-338.

- Öcal, Mustafa. (2003). “Ahiret İnancının Öğretiminde Yeni Bir Yöntem Önerisi”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi-11 Tartışmalı İlmi Toplantı Bildiriler Kitabı*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 317-336.
- Öcal, Mustafa. (2003). “Kader ve Kaza İnancının Öğretimi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/ 2, 31-50.
- Özyılmaz, Ömer. (1994). "Din Dersleri Öğretmeni Olarak Ahmet Hamdi Akseki", *Ahmet Hamdi Akseki Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Antalya, 73-81.
- Polat, Mizrap & Tekin, İshak. (2015). “Allah İnancının Öğretimine İlişkin Etkinlik Örneklerinin İncelenmesi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II, 227-248.
- Vahapoğlu, Vahap & Güneş, Âdem. (2018). “1924’ten 1950’ye Din Eğitimi Etkileyen Unsurlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* (11/ 60), 1320-1327.
- Yıldırım, Ali & Şimşek, Hasan. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zengin, Halise Kader. (2019). “II. Meşrutiyet Döneminde Çocuklar İçin Yazılmış ‘Amelî İlmihal (1328) Ders Kitabının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23 (1), 311-330.
- Zengin, Zeki Salih. (2011). “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Kur’an Kurslarının Kurulması ve Gelişimi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (2), 1-24.